

D-N

21/7 1947

Reform av statsskicket. Riksdagen

Under den gångna sessionen, liksom ofta förr, har en del kritiska erinringar gjorts om den svenska riksdagen. Närmast har det varit fråga om vissa svagheter i arbets sättet, några personliga blamager och bristande självständighet i förhållande till partiledningarna. Det försvar som i dylika fall dess värre är vanligt har även denna gång presterats: man har talat om att riksdagens anseende måste respekteras, eftersom den folkvalda representationen är kärnan i demokratin. Ett försvar av denna allmänna typ kan, det bör uttryckligt betonas, inte tillerkännas någon betydelse. Just från demokratisk synpunkt är en vaksam kritik av demokratis institutioner nödvändig. Det duger inte att fridlysa regeringen med hänvisning till att statsledningen behöver auktoritet eller riksdagen med hänvisning till att den är ett organ för folkstyrelse. Sådana tankegångar passar i diktaturerna, och i dessa har de fått sitt fulländade uttryck i den fria debattens undertryckande.

Den svenska riksdagen har, i stort sett av goda skäl, gått mera fri från kritik än många andra demokratiska representationer. Ordet korruption har vi knappast haft anledning att begagna i Sverige i detta och andra politiska sammanhang. Inriktningen på ett sakligt arbete, med ett minimum av tom retorik och vulgär agitation, erkännes av alla. Obstruktion och ändlösa debatter förekommer inte, lika litet som demonstrationer och hetsiga uppträden. I ovanligt hög grad är folket i sin sociala skiktning och i sitt arbete företrätt i vår riksdag; yrkespolitikerna är fåtali ga, även om deras antal oförändr ligt ökat under senare tid.

Men uppenbara svagheter finns. Till en del kan de betraktas som avigsidor av förtjänsterna. Debatter nas allmänt omtalade tråkighet — klarast illustrerad av glädjen över varje försök till skämt — är en så dan svaghet, den sammanhänger utan tvivel med inriktningen på det konkreta och sakliga. En förbättring skulle dock här kunna vinnas ge-

nom tekniska arrangemang: växling av ett förslags anhängare och opponenter, förtursrätt för vissa andra huvudtalare än statsråd, en vidsträcktare replikrätt och en flitigare användning av denna. Vikti gare är kanske att en blandning av slentrian och kameraderi ofta hindrar riksdagen att till diskussion uppta frågor som står i förgrunden av intresset, men inte i övlig form kommer på dagordningen. Debatter i utrikesfrågor är sällsynta och i regel färglösa. Den ekonomiska poli tiken har visserligen varit föremål för en del principiella me ningsutbyten, men socialiseringsfrå gan har under årtionden, fränsett den senaste tiden, knappast mer än skymtat i riksdagen. I fråga om hän delser av mera speciell natur är tyst naden än mera påfallande. Att en medlem av statsrådet på grund av sitt uppträdande under kriget bor de vara utesluten från en sådan för troendepost har framhävts i pressen och säkerligen i otaliga andra sam manhang — men aldrig i riksdagen. Då en annan regeringsmedlem i vå ras förklarade att regeringens mot ståndare handlade i ond tro och att de bestämdes av motiv som var rakt motsatta de offentligt deklarerade ställdes han i pressen, men icke i riksdagen, till ansvar för den oer hörda beskyllningen. Här har den korridorernas gemytlighet som kal las kameraderi urartat till mjäki ghet. Resultatet blir att riksdagen isoleras, att politiskt intresserat folk misstänker spegelfäktari och för slappning.

Väsentligare är emellertid frågan om riksdagsmännens kompetens och självständighet. Att varje parti hy ser åtskilliga framstående förmågor är ostridigt; icke minst gäller detta socialdemokratin, eftersom inom detta parti i långt högre grad än inom högern och folkpartiet poli tiken är kungsvägen till socialt avancemang. Även om man icke bör önska en koncentration av begäv ningen och dugligheten till riksdagen — i många fall kan duktigt folk göra mera nytta på annat håll och en riksdag av idel talföra intelligenser bleve alltför svärmanövrerad —, måste likväl behovet av en förbättring erkännas. Notoriskt är att inom åtskilliga utskott några få ledamöter i praktiken får bära hela det reella ansvaret, då flertalet saknar förut sättningar för en grundlig prövning av frågorna. Kammardebatternas ni vå, då icke de ledande männen har huvudrollerna, är ofta — bortsett

ängeln Uriel för att undersöka sa ken. Det är Uriels redogörelse som publiceras av Benda. Människoför aktet är kanske lika fullständigt som hos Swift, men det är svalare, mind re intensivt och intresserat. Tyngda av fördomar, lockade av illusioner går människorna fram i fysiskt, and ligt och moraliskt elände. "Från in tellektuell synpunkt kännetecknas detta släkte, om man undantar nå gra sällsynta individer som har sinne för förnuft och avskys eller ignore ras av de andra, av en enorm dum het, förenad — och därigenom skil jer det sig från djuren — med ett ofantligt självförtroende och en obe gränsad vilja till självhävande." Ben da glömmer här att den som kla gar över människornas dumhet där med endast proklamerar tron på sin egen överlägsna begåvning. Mora listiskt står mänskligheten något högre än intellektuellt, och på några punk ter kan man rent av finna rörande drag. Asynen av de båda könen, som vandrar fram under samma ok i tro på ett högre mål — barnen —, är "en av de tragiska skönhetserna hos detta släkte".

Boken är svag, dess intresse lig get nästan uteslutande i de upplys ningar man indirekt får om förfat tarens person. Det är förstället att denne person anklagas för pedan teri, tomhet och kyla. Det är natu rligt att han beskrives som en torr och ilsken gubbe, som ännu i sin äl ders höst söker gräl som förnufts självkorade ambassadör. Mycket "positivt" — i form av förhoppnin gar, drömmar, planer och idéer — finner man inte hos Benda. Han har dock under årtionden hört till de mest stridbara i kampen mot löst prat, färgrika och skeva ideologier, antiintellektuellt snobberi. I fransk debatt och i någon mån i europeisk har han varit ett salt. Och han har av hatet mot dumheter och galen skaper fått samma eld som andra genom tron på myter.

Herbert Tingsten

från fråkigheten — ytterligt torftig; att den kritiska förmågan står något högre än de positiva prestationerna bestyrkes av att de flesta riksdagsmän vägrar lyssna på kamraternas inlägg. Det är med tanke härför och på de förut berörda bristerna icke möjligt att dela den stundom från riksdagshåll uttalade förhoppningen att dessa debatter skall stå i centrum av pressens och allmänhetens politiska intresse.

Med frågan om kompetensen sammanhänger frågan om självständigheten, i första rummet självständigheten gentemot partiledningen. I stort sett följer, såsom all erfarenhet visar, en starkare tendens till obundet ställningstagande med den större förmågan. Även de som helt erkänner de fast organiserade partiernas nödvändighet lär vara ense om att en friare hållning från riksdagsmännens sida i princip är önskvärd; på detta sätt skulle vårt politiska liv kunna få ny vitalitet. Debatterna blir friskare, intresset för riksdagen och tilliten till dess förmåga större, om partimaskinerna fungerar mindre perfekt, slutresultatet i varje fråga är mindre säkert och de personliga ståndpunkterna mera skiftande och markerade. Var och en förstår dock att det stora sambandet mellan partitillhörighet och ställningstagande även i specialfrågor inte beror på att alla som tillhör ett visst parti funderar sig fram till samma mening, utan på benägenheten att rösta i flock.

På kritiska reflexioner av nu antydd art svaras ofta: en förbättring är naturligtvis att önska, men riksdagen väljs av folket, och alltså är folket självt ansvarigt för riksdagens sammansättning. Det är en sanning med stor modifikation. Den förbättring som krävs skulle med all sannolikhet kunna vinnas genom valreformer, som i och för sig måste betecknas som en utbyggnad av demokratin. Den ena av de möjligheter som här avses har föga beaktats i vårt land. Genom en form för kandidatnomineringen som gäve väljarna inom partiet större inflytande och intimare kontakt med de om mandatat tävlande skulle en svaghet i systemet undanröjas. För närvarande utses i praktiken som var och en vet ett partis kandidater av ett fåtal politiskt verksamma personer, och det stora flertalet väljare har inte med saken att skaffa; de röstar på kandidater som de inte varit med om att utse och som de ofta inte känner ens till namnet. Blott inom det socialdemokratiska partiet har man försökt åstadkomma en bättre ordning; de nomineringsval som här förekommer har dock av flera skäl inte fått större betydelse. Genom att generellt införa ordnade nomineringsval skulle personmomentet ställas i förgrunden och en förutsättning skapas för höjning av riksdagens kvalitet.

Den andra möjligheten diskuteras livligt för ett par årtionden sedan, bland annat av en rad socialdemokratiska ledare. Den innebär en reform av själva det proportionella valsättet. Att övergå till ett rent majoritetssystem av engelsk typ är otänkbart; härigenom uppstår risken för en orimlig disproportion mellan de röster ett parti uppnår och de mandat det vinner. Men personsynpunkten kan tillgodoses på andra sätt, såsom genom minskning av valkretsarna i kombination med tilläggsmandat och genom bestämmelser som främjar utpekande av vissa personer på de av partierna uppställda listorna. Sådana metoder kan leda till att urvalet förbättras, utan att partiernas styrkeförhållanden i riksdagen blir skeva.

Det stärkande av riksdagen som på dessa vägar står att vinna blir uppenbarligen särskilt angeläget om regeringssättet läggs om i riktning mot permanent samregering. Kapaciteten och självständigheten inom alla partier blir en garanti för att riksdagen inte under ett sådant regeringsystem degraderas till en jäsägarapparat, att debatten och kritiken blir aktiv och effektiv. En annan garanti med samma syfte är en ökning av det väljande folkets direkta inflytande på politiska avgöranden.

2
34
77
67
56
234

D. N.

22/7 1947

Reform av statsskicket. Folket

Frågan om folkomröstning upptogs till utredning i Sverige efter det första världskriget. Många såg i rätt för väljarna att i vissa fall själva fatta sakliga beslut en konsekvens av den nyss helt genomförda folkstyrelsen, andra betraktade institutet som ett värn mot ohämmat majoritetsvälde inom representationen. Men utredningen blev av ett egenomligt skäl från början snedvriden. Förslag till folkomröstning i frågan om rusdrycksförbud hade framlagts av en nykterhetskommitté, och detta förslag understöddes med särskild energi av det liberala partiet, som hotades av sprängning i förbudsfrågan. För att möjliggöra en sådan omröstning upptogs den av liberalernas ledare Edén ledda folkomröstningskommittén tanken på ett s. k. konsultativt referendum — rätt för regering och riksdag att besluta folkomröstning i en bestämd fråga, varvid omröstningen skulle vara endast rådgivande, icke avgörande. Det konsultativa referendum infördes i vår författning år 1922 och tillämpades omedelbart, såsom avsett var, i rusdrycksfrågan, vilken därigenom avfördes från dagordningen. Kommittén avstyrkte därefter i ett kort betänkande införande av andra folkomröstningsformer, bland annat under hänvisning till att man borde få erfarenhet av det redan grundlagsfästa institutet.

Någon konsultativ folkomröstning har emellertid inte hållits sedan 1922. Detta är helt naturligt. Denna form av referendum är att betrakta som en underlig avart, använd blott i några få länder i speciella fall. Den kräver beslut av riksdagsmajorite-